

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ ТА ХУДОЖНЬО-ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА МУЗИКОЗНАВСТВА, ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ
ПІДГОТОВКИ ТА ХОРЕОГРАФІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В
УКРАЇНІ

Здобувача освітнього ступеня магістр
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальності 024 Хореографія
Освітньої програми 024 Хореографія

Зборовського Василя Юрійовича

Науковий керівник: канд. мистецтвознавства,
доц. Верещагіна-Білявська Олена Євгенівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____ оцінка ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	6
1.1. Передумови виникнення та розвитку хореографічної освіти в Україні наприкінці ХІХ ст.....	6
1.2. Становлення українських хореографічних шкіл та студій на початку ХХ століття.....	9
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	22
2.1. Оцінка сучасного стану хореографічної освіти.....	22
2.2. Основні проблеми хореографічної освіти на сучасному етапі.....	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ ПІДХОДИ ПІДГОТОВКИ ХОРЕОГРАФІВ В УМОВАХ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ХХІ СТ.	37
3.1. Розширення напрямів міжкультурної комунікації у галузі хореографічної освіти.....	36
3.2. До питання модернізації та удосконалення професійної підготовки хореографів.....	44
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальні зміни, що відбуваються в незалежній Україні, спричинили процеси трансформації системи мистецької освіти, що проявилися у формуванні нових її цілей та стратегій, методів та підходів до професійної підготовки фахівців, зокрема у галузі хореографії.

Незважаючи на високий рівень підготовки фахівців у системі хореографічної освіти в Україні, зміни в соціокультурному світі стали катализатором необхідності для цієї галузі деканонізації та децентралізації, пошуку нових освітньо-виховних форм. Попит суспільства на фахівців нового типу потребує суттєвого реформування системи хореографічної освіти з урахуванням провідних світових освітніх тенденцій, що в широкому розумінні сприятиме органічному включенню хореографічного мистецтва України в контекст сучасних європоцентричних та загальносвітових глобалізаційних процесів, а на індивідуальному рівні дасть змогу молодим спеціалістам бути затребуваними як в Україні, так і на міжнародній арені.

Звичайно, що умови активної фази військової боротьби українського народу з російським агресором, реформування національного інституту освіти дещо пригальмовано, проте воно й надалі рухається у сторону наближення його до європейських цінностей та інтеграції до загальноєвропейської системи освіти. Паралельно з цим процесом зростає інтерес до національного досвіду, ідей та педагогічних досягнень у галузі освіти загалом, і хореографії зокрема, узагальнення творчого доробку прогресивних педагогів-хореографів, досвіду художньо-естетичного виховання молоді засобами хореографічного мистецтва.

Проблема становлення і розвитку хореографічної освіти в Україні є однією з найактуальніших у сучасних наукових дослідженнях, про що свідчать численні публікації, в яких вітчизняні історики, культурологи, мистецтвознавці та педагоги розглядають її різноманітні аспекти.

Вивчення хореографічного та педагогічного досвіду минулого, його узагальнення та творче переосмислення відіграють важливу роль у збереженні унікальності національної хореографічної школи (наукової, виконавської, педагогічної), поширенні надбань глибоких культурно-освітніх традицій, започаткованих її знаними представниками

Проблематика розвитку хореографічної освіти, динаміка її трансформаційних змін, формування змістових напрямів у різних контекстах представлена у працях вітчизняних науковців, серед яких Л. Андрощук [6], О. Бігус [9; 10], Т. Благова [14; 15], В. Верховинець [20], А. Ветринська [21], Н. Горбатова [26], О. Жиров [32] та інші.

Не заперечуючи здобутків вітчизняних дослідників та значення їх наукової діяльності в процесі реорганізації системи хореографічної освіти в Україні, зазначимо, що багатоаспектність вказаної проблематики та динаміка розвитку європейської та світової хореографічної освіти вимагають більш детального та комплексного підходу в її дослідженні.

Мета дослідження – на основі цілісного аналізу процесів становлення хореографічної освіти в Україні виявити її провідні тенденції розвитку.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- розглянути передумови виникнення та розвитку хореографічної освіти в Україні кінця XIX ст.;
- дослідити особливості становлення хореографічних шкіл та студій в Україні на початку XX століття;
- оцінити сучасний стан хореографічної освіти;
- вивчити основні проблеми хореографічної освіти на сучасному етапі;
- обґрунтувати перспективні підходи підготовки хореографів в умовах вищої мистецької освіти третього десятиліття XXI ст.

Об'єкт дослідження – хореографічна освіта в Україні.

Предмет дослідження – форми організації, зміст, тенденції розвитку хореографічної освіти в Україні періоду кінця XIX – початку XXI століття.

При написанні кваліфікаційної роботи застосовувалися такі **методи**:

- описовий (для вивчення процесуальних, змістовних та організаційних елементів хореографічної освіти);
- термінологічний аналіз спеціальної літератури (для визначення понятійно-термінологічного апарату щодо теми дослідження);
- історичний (з метою розроблення періодизації системи хореографічної освіти України періоду кінця ХІХ – початку ХХІ століття);
- системно-структурний (з метою розробки структури дослідження, визначення його організаційних, процесуальних і змістовних особливостей);
- актуалізації та прогнозування (для визначення перспективних напрямків досліджуваного процесу та їх використання у формуванні теорії та практики сучасної хореографічної освіти).

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути застосовані в якості лекційного матеріалу, у процесі навчально-виробничих практик, фахових семінарів, в організації науково-дослідної роботи здобувачів освіти, для підвищення професійної майстерності учасників неформальної хореографічної освіти, методистів-хореографів, організаторів і керівників танцювальних колективів.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів та висновків. Загальний обсяг роботи становить 61 сторінку. Список використаних джерел та літератури містить 69 найменувань.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

1.1. Передумови виникнення та розвиток хореографічної освіти в Україні наприкінці ХІХ ст.

Становлення української національної хореографічної освіти тісно пов'язане із загальним станом культури України, яка, починаючи з середини ХVІІІ ст. перебувала в повній колоніальній залежності від Російської імперії.

Варто зазначити, що в ті роки українська територія була поділена на два шкільні округи – Харківський і Київський. У 1804 р. школи в губернських містах були перетворені в 4-річні гімназії, у повітових утворено 2-річні повітові училища, 1-річні початкові школи отримали назву «церковно-парафіяльних училищ», а останні підпорядковувалися «наглядачеві» повітових шкіл, а повітові – директорів гімназій, гімназії – університетам [9, с. 922].

На базі старих шкіл міста Харкова єпископ Єпіфаній Тихорський, який у 1727 році був головою церкви Слобідської України, заснував колегіум, який часто називали академією, що був головним освітнім центром Слобожанщини протягом цілого століття.

Відмітимо, що у Харківському колегіумі також був клас хореографічного мистецтва [8, с. 67].

Наприкінці ХVІІІ-ХІХ ст. хореографічна освіта була систематизована з єдиною метою підготовки фахівців у галузі театрального та хореографічного мистецтва. У 1863 р. було розроблено Новий Устав Театрального училища [8, с. 67]. Відповідно до Уставу хореографічне відділення складалося з п'яти класів: двох підготовчих з дворічним курсом навчання та трьох основних з однорічним курсом навчання. Вся підготовка була розрахована на сім років. Курс спеціальних дисциплін складався з класу балетних танців, класу бальних і характерних і класу сольних балетів і дивертисментів.

Загальноосвітній блок включав Закон Божий, російську словесність, французьку мову, арифметику, географію, всесвітню історію і міфологію, природничу історію, малювання і чистописання, музика-фортепіано і скрипку.

У рамках дослідження варто зазначити, що Західна Європа тривалий час, аж до середини XIX ст. включно, була центром розвитку хореографічного мистецтва та спеціальної професійної освіти. І лише з кінця XIX ст. цю мистецьку естафету переймає Російська імперія, до складу якою входили українські землі.

Розглянемо систему загальної освіти у XIX ст., щоб надалі усвідомити специфіку спеціальної хореографічної освіти в Україні, адже саме у межах загальної освіти для дівчат функціонували танцювальні класи як попередники фахової хореографічної підготовки. У 1850 році в Києві була відкрита перша жіноча гімназія «відомства цариці Марії», а в 1869 році – міністерська гімназія. Програма жіночих гімназій була значно вужчою, ніж чоловічих, і не давала права вступу до вищих навчальних закладів [12].

З 1860 р. Міністерство народної освіти запровадило жіночі школи двох розрядів:

- першого – з шестирічним терміном навчання;
- другого – з трирічним терміном навчання.

У них мали право навчатися дівчата усіх верств населення. За програмою до них наближалися єпархіальні жіночі школи з семирічним терміном навчання.

У 1860 р. жіночі гімназії були відкриті в Полтаві та Харкові. Зазначимо, що державні жіночі гімназії існували в усіх губернських містах, але, крім того, було відкрито багато приватних жіночих гімназій з правами і без прав [12].

У 1870 році царський уряд видав «Положення про жіночі школи», згідно з яким вони поділялися на установи Міністерства народної освіти та

відомства під заступництвом імператриці Марії. Навчання в таких закладах тривало вісім років. Випускники отримали право вступати до університетів.

Існували також жіночі прогімназії з чотирирічним терміном навчання.

Жіноча середня освіта була автономною підсистемою, яка розвивалася не так активно, як чоловіча, але мала свою специфіку щодо музично-естетичного виховання. Якщо в першій половині XIX ст. для дівчат привілейованих станів існували поодинокі загальноосвітні школи закритого типу, такі як Інститут шляхетних дівчат (Київ, Полтава, Харків, Одеса, Керч), приватні пансіони, то 1870-х рр. на основі положення про жіночі гімназії та прогімназії почали відкриватися відповідні державні установи в багатьох губернських, а згодом і повітових містах України – Києві (1859 р.), Харкові (1860 р.), Полтаві (1860 р.), Кременчузі (1876 р.) тощо.

У жіночих закладах запроваджувався переважно класичний зміст навчання, до обов'язкових предметів входили танці. Загалом велике значення надавалося естетичній складовій, так як залучення до мистецтва вважалося необхідним і важливим для виховання дівчат усіх станів.

З відкриттям у 1878 році жіночих курсів у Києві зародилася жіноча вища освіта. Такі курси існували недовго, але запровадили вивчення танцю з гімнастикою. Після закінчення курсів випускники отримували посаду вчителя в одній із середніх шкіл Міністерства народної освіти.

Отже, наприкінці XIX століття в Україні діяло 40 прогімназій, 43 чоловічих і 76 жіночих гімназій Міністерства народної освіти, 4 гімназії відомства Імператриці Марії, 5 інститутів шляхетних дівчат, а також численні приватні заклади з програмами, рівними гімназіям, де викладалися уроки класичних та бальних танців з гімнастикою [12].

Варто також відмітити, що наприкінці XIX – на початку XX століття була сформована професійна школа майстрів хореографічного мистецтва та педагогіки. Серед найвідоміших майстрів були Е. Вазем, П. Герд, А. Ширяєв, К. Кулічевська, М. Фокін, С. Адріанов, Л. Іванов, А. Горський, А. Павлова, В. Ніжинський [8, с. 68].

Отже, українська національна школа хореографії та система хореографічної освіти почали формуватися ще в XIX ст. і були обумовлені комплексом факторів, до яких відносимо культурний контекст, освітні ініціативи Міністерства народної освіти, розвиток жіночої освіти та вплив європейських культурних тенденцій. Вирішальний вплив на його розвиток мали, з одного боку, російські (петербурзька та московська) хореографічні школи, з іншого – західноєвропейські (польська). Створення жіночих гімназій, розвиток освітньої мережі та впровадження програми, яка включала навчання хореографії, сприяли формуванню основ для хореографічної освіти та підготовки професійних викладачів та майстрів хореографії в Україні. Ці передумови створили фундамент для подальшого розвитку хореографії в країні та сприяли формуванню багатой хореографічної спадщини, яка продовжує існувати і розвиватися в сучасному Україні.

1.2. Становлення українських хореографічних шкіл та студій на початку XX століття

Наприкінці XIX – на початку XX століття в Україні започатковуються традиції хореографічної освіти. Н. Горбатова зазначає, що вони були сформовані під впливом двох основних шкіл: російської (петербурзька та московська) і західноєвропейської (французька, італійська, польська) [25, с. 11].

З 1894 по 1909 року в Києві працювала школа класичного танцю, заснована С. Ленчевським. У 1916 році Р. Баланотті в Одесі створив балетну школу, якою з 1920 року опікувалася танцівниця К. Пушкіна з Петрограду. В Києві з 1915 року розпочала підготовку професійних танцівників Б. Ніжинська. У Харкові у 1915 році Н. Дудинська відкрила балетну студію, а її донька стала відомою прямою Ленінградського театру імені Кірова. Пізніше І. Чистяков, О. Гаврилова, К. Давидова продовжили підготовку артистів балету на основі класичних танцювальних традицій.

Отже, з перших років ХХ ст. хореографічне мистецтво в Україні набуває великого поширення і починається процес формування хореографічної освіти. Його осередками є гімназії, прогімназії, училища, інститути, пансіони різних відомств і підпорядкувань, зокрема у Києві – жіночі гімназії «Казьонна» (була розташована на вул. Олексіївській, 9), «Фундуклеївська» (вул. Фундуклеєвська, 6), «Маріїнська» (вул. Покровській, 4), також «Перша чоловіча гімназія» (Бібіковський Бульвар, 14), приватні жіночі гімназії (Л. Браткової, А. Жекуліної, В. Жеребцової, С. Ігнат'євої, Е. Крюгер, М. Левандовської, А. Тітаренко, В. Трифонової, А. Фліт та ін.) [17, с. 10].

Активну участь в процесі становлення українського хореографічного мистецтва відіграли майстри різної національної належності, що сформували російську школу (Н. Ланге, С. Ленчевський, М. Ленчевська, Лобойко (батько і син), М. Вебс, С. Лисецький, М. Артомонова, З. Смирнова, А. Дембська, З. Лахте, Д. Бутовецький, І. Бучинський, Ф. Гесслер, С. Шкляр), та викладачі приватних пансіонів (В.І. Данілової, Фезе, Е.А. Крюгер, Макарової) [8, с.69].

У цей час багато навчальних закладів відкривають у Харкові, де, окрім стандартного навчального курсу, проводиться інтенсивне навчання танцям. Це, зокрема, жіночі приватні гімназії Л. Дамбровської, Р. Орлової, А. Шилової, М. Попової, Е. Голубніченко, а також чоловічі гімназії С. Демченко, та Перша Харківська чоловіча прогімназія. В Одесі створюються школи танцю, мистецтва та пантоміми, наприклад приватні школи М. Баль, Г. Замбели, К. Казимирова, М. Мелзякович, Л. Праус, І. Стародубенко, Д. Федорова та ін. [8, с.69].

У 1910–1920 роках у середніх і вищих музичних і драматичних навчальних закладах (драматична школа Ф. Фрончковського, музичний заклад М. Рейсс, Львівський музичний інститут А. Нементорської, Консерваторія Польського музичного товариства, Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка у м. Львові) були створені спеціальні курси, а також курси, організовані українськими та польськими культурно-освітніми товариствами.

Новим етапом розвитку хореографічної освіти в Україні стали національно-визвольні змагання та становлення більшовистського режиму, який всі види мистецтва підпорядкував своїй ідеології та спрямував у річище «виховання» громадян. У 1919 році Київський театр був націоналізований і став називатися Київським оперним театром імені К. Лібкнехта. У театрі, окрім постановки танців, балетмейстери проводили курси та навчальні гуртки для бажаючих оволодіти мистецтвом народного танцю, а також публікували різноманітні фахові матеріали на цю тему у різноманітних часописах.

Як вже було зазначено вище, уся українська художня культура 1920-1930-х років визначалася політичною ситуацією. В основу радянського підходу щодо культури і мистецтва було покладено класовий підхід. Театр з його демократичними засобами художньої виразності поставав одним із масових видів мистецтва, тому за допомогою театру (драматичного, оперного, балетного) владі було зручно формувати у громадян потрібні ідеологічні і світоглядні установки. На розвиток і хореографічного мистецтва, і власне хореографічної освіти вплинула й політика коренізації, яка на одне десятиріччя постала програмою підтримки національних культур, проте досить швидко більшовики усвідомили небезпечність для своєї політики розвитку саме української культури і перейшли до її жорстокого й кривавого знищення. Саме за часів коренізації було створено низку хореографічних колективів при існуючих театрах, що, в свою чергу, спричинило необхідність фахової підготовки танцівників.

У цей період відбувалася спроба відновлення та розвитку української хореографії та музичного театру, що стало важливою частиною культурного відродження України. Так, до прикладу, у 1920–1930-х роках вийшов ряд праць народознавчого характеру (О. Баріляк, Р. Герасимчук), методично-репертуарних збірок (О. Суховерський, Р. Петрін, О. Заклінська та ін.). В. Тихоліз, Я. Булка подавали відомості з історії народної хореографії, практичні рекомендації та описи танцювальних зразків.

В рамках даного дослідження варто зауважити, що розвиток української школи класичного балету пов'язаний з театром на вулиці Мерінгівській (нині ім. Заньковецької), де 17 серпня 1919 року оперою «Утоплена» М. Лисенка розпочала своє життя Державна українська музична драма, в якій відомий балетмейстер і танцівник М. Мордкін і балерина М. Фроман очолили першу українську балетну трупу і хореографічну студію в театрі.

Безпосередню роль у розвитку художньої освіти та культури українського населення відіграли художні та музичні школи, яких в Україні було близько чотирнадцяти. Серед них перше місце за рівнем хореографічної підготовки належало українському за змістом і духом закладу – Музично-драматичній школі ім. М.В. Лисенка (викладач танців – З. Ланге, музично-театральні школі М.К. Лескевича-Носового (викладач танців – С. Ленчевський [8, с.69].

У 1923 році був організований Музично-драматичний інститут з хореографічним відділенням, яке очолив В. Пресняков. У 1925 році театр згорів, трупа, позбавлена приміщення для репетицій, перетворилася на пересувну. Її очолив С. Вакарець. Восени 1926 року театр увійшов до Об'єднання Українських оперних театрів.

Бурхливий розквіт української класичної хореографії та професійної освіти розпочався у 1925 році з відкриттям театрів опери та балету в Харкові (1925 р.), Києві та Одесі (1926 р.), а потім у Полтаві та Вінниці.

Складний процес поєднання класичного танцю та оригінальних форм українського хореографічного фольклору на основі структур традиційної балетної вистави «з канонічними па-де-де, па-де-труа, варіаціями, кордебалетними ансамблями» розпочався у квітні 1931 з балету «Пан Каньовський» М. Вериківського в інтерпретації видатного майстра класичної хореографії, відомого віртуоза та балетмейстера В. Литвиненка та досвідченого балетмейстера-фольклориста В. Верховинця» [6, с.17].

Спроба перенести точні копії народних танців, записаних В. Верховинцем, на балетну сцену виявилася невдалою. Дослідження історії першого українського національного балету доводить, що механічне поєднання класичних зразків із фольклорними формами не дало позитивних результатів. У майбутній балетній виставі на етапі репетицій виявилася суперечливість і неузгодженість двох різних інтонаційно-контрастних засобів виразності: класичних зразків та автентичних танців українського хореографічного фольклору.

Щоб гармонійно поєднати структурні форми національного балету з лексикою класичних і народних танців, хореографи намагалися театралізувати зразки фольклору, ускладнивши їх віртуозними елементами класики. Ці пошуки виявилися успішними: вперше в історії балетного театру поєдналися класична та українська народно-сценічна хореографії, що стало благодатним ґрунтом для створення унікальної національної школи танцю.

Наприкінці 1930-х років усі нові тенденції хореографічної освіти концентруються у Києві, де при Київському театрі опери й балету у 1934–1935 рр. працювала балетна студія. У місті також функціонував хореографічний технікум. Саме через злиття ці два заклади у 1938 році утворили Київське хореографічне училище, що на довгі роки стало осередком професійної хореографічної освіти в Україні. Навчання у технікумі тривало вісім років, що дозволяло різнобічно підготувати професійних танцівників. В училищі викладали артисти, що складали славу українського балету – Ф. Баклан, П. Вірський, Н. Верекундова, В. Денисенко, Р. Клявін, Б. Таїров.

Якісно новий етап у розвитку українського хореографічного театру представив національний класичний балет «Лілія» К. Данькевича та хореографа Г. Березової, прем'єра якого відбулася в серпні 1940 року на сцені Київського оперного театру ім. Т. Шевченка. Танцівники у балеті продемонстрували усі здобутки національної хореографічної школи.

Популярність танцювального жанру в суспільстві змусила запровадити інституційну освіту педагогів, здатних забезпечувати хореографічну освіту в різних формах організації культурного дозвілля. Проте події німецької окупації українських земель, евакуація театрів і навчальних закладів загальмували процес розвитку і національного балету, і хореографічної освіти в Україні.

Вже по закінченні Другої світової війни, впродовж 1946 року Комітет у справах культурно-освітніх установ УРСР затвердив ряд нормативних актів, направлених на посилення професійної підготовки кваліфікованих організаційно-управлінських кадрів художньої самодіяльності, зокрема безпосередньо пов'язаних із процесом хореографічної освіти у культосвітній галузі. У Київському, Одеському, Львівському та Дніпропетровському технікумах політосвіти з початку 1946-1947 рр. було організовано відділення художньої самодіяльності; у Київському та Одеському технікумах організовано заочне відділення для працівників культури, які не мали повної фахової освіти, а також запроваджено масові лекції з фаху та культурно-масові заходи для здобувачів освіти у позаурочний час з метою розширення їх професійного світогляду [4, с. 362].

В 1948–1949 рр. Міністерство Вищої освіти СРСР затвердило нові навчальні плани для «клубних» відділень культосвітніх навчальних закладів для покращення прикладної підготовки здобувачів освіти. Суттєві зміни сталися і спеціальних дисциплінах. Так, до прикладу, ознайомлення майбутніх фахівців з основами хореографічної педагогіки було закладено у змісті дисциплін, які розкривали особливості методики клубної роботи, серед яких відмічаємо «Основи культурно-просвітницької роботи», «Культурно-освітня робота», «Організація і методика клубної роботи».

Проте, незважаючи на варіативність у назвах, змістове наповнення дисциплін було практично ідентичним і охоплювало різні аспекти клубної і, зокрема, хореографічної діяльності. Організовані владою «Клуби по вихованню трудящих» проводили заняття за темами «Художнє виховання»,

«Роль мистецтва у комуністичному вихованні», «Позашкільне виховання дітей», «Організація культурного відпочинку і розваг», «Художня самодіяльність, різноманітність її видів і жанрів», «Керівництво художньою самодіяльністю», «Хореографічна самодіяльність», «Колективи народного танцю».

Наприкінці 1940-х років до навчальних планів так званих «клубних» підрозділів культосвітніх навчальних закладів було офіційно введено факультативну дисципліну «Танцювальне мистецтво», метою якої було виховання майбутніх керівників аматорських хореографічних колективів. Її зміст співвідносився зі змістом обов'язкового змісту вузькопрофільного навчання, а саме із способами організації гурткової роботи та художньої самостійності. Про запровадження хореографічної дисципліни йдеться у звітах технікумів у Києві, Дубнах, Ніжині, Тульчині, Харкові та Чернівцях. Не дивлячись на те, що ця дисципліна мала статус «факультативної», здобувачі освіти вивчали її нарівні з обов'язковою, і по закінченні курсу складали залік. У 1950-1951 рр. масовим тиражем було видано загальну навчальну програму з курсу «Танцювальне мистецтво» для викладачів хореографії.

Відпрацювання практичних хореографічних навичок проходило також у формі позакласної гурткової роботи, що була обов'язковою складовою організації навчального процесу в усіх культурно-просвітницьких технікумах. Характерною рисою «клубних» середовищ, які об'єднували різноманітні види самодіяльності, була хореографічна творчість майбутніх працівників культури. Проте ця тенденція поступово зникає, так як в нормативах культосвітньої галузі з'являються постанови щодо доцільності організації гуртків за окремими напрямками художньої діяльності з метою виховання у здобувачів освіти захоплення майбутньою професією. У підсумках виховної роботи культурно-освітніх працівників у 1948–1949 рр. вказано на поживлення роботи студентських гуртків і демонстрацію їх результатів під час проведення масових мистецьких вечорів.

У 1960-ті роки в умовах загальних перетворень культурно-освітніх закладів відбулися прогресивні зміни в організації хореографічної підготовки майбутніх культпросвітників (табл. 1.1).

Оптимізація хореографічної підготовки в середніх культурно-освітніх закладах була зумовлена, насамперед, запровадженням 1960-1961 рр. для майбутніх організаторів-методистів клубної роботи додаткової спеціалізації «керівник самодіяльного художнього колективу» (за видами мистецької діяльності, зокрема хореографічної).

Слід зазначити, що серед університетів, які проводили навчально-наукову роботу в галузі культурного будівництва, орієнтиром підготовки хореографічних кадрів в Україні в останній чверті ХХ ст. стає Київський державний інститут культури. З ініціативи відомого балетмейстера, педагога-хореографа К. Василенка, балетмейстера Г. Березової та фольклориста, мистецтвознавця А. Гуменюка у 1970 році заклад розпочав професійну підготовку фахівців з мистецтва танцю.

Таблиця 1.1

Основні зміни в організації хореографічної підготовки майбутніх культпросвітників у 60-х роках ХХ століття

№ п/п	Зміни
1	Поглиблення змісту хореографічних дисциплін та розширення напрямків хореографічної освіти
2	Підтримка гурткової хореографічної та художньої самодіяльності та підвищення професійних вимог до її проведення
3	Збільшення кількості годин на виробничу практику та організацію її за прикладом зразкових культурно-мистецьких закладів, зокрема відомих аматорських танцювальних колективів
4	Запровадження хореографічної (клубно-хореографічної) спеціалізації в технікумах
5	Організація методичних об'єднань (предметних комісій) з хореографічних дисциплін
6	Узагальнення та поширення кращого професійного досвіду педагогів-хореографів шляхом видання та розповсюдження навчально-методичної літератури

Пріоритетним напрямом діяльності кафедри хореографії під керівництвом К. Василенка визначено професійно-практичну підготовку

керівників хореографічних колективів, організаторів хореографічної самодіяльності. До програмного змісту хореографічного навчання було включено дисципліни «Український танець», «Народно-сценічний танець», «Методика роботи з самодіяльним танцювальним колективом», «Композиція та постановка танців», «Хореографічний ансамбль», «Історія хореографічного мистецтва», «Бальний танець», «Класичний танець», «Мистецтво балетмейстера» [4, с. 368].

За ініціативи очільника кафедри К. Василенка в освітньо-виховний процес включалися також мистецькі навчальні дисципліни загальнокультурного спрямування, зокрема «Історія художньої культури», «Теорія музики та аналіз музичних творів», «Сценічне оформлення костюмів». Їх функційність полягала у забезпеченні всебічної підготовки хореографічних кадрів [10, с. 11).

Викладачі хореографічних дисциплін використовували різноманітні форми навчання (групові та практичні заняття, індивідуальні, факультативні, консультативні та секційні заняття), презентували результати своєї діяльності у формі академічних концертів та творчих звітів, а також брали активну участь у загальноінститутських семінарах і конференціях. Керівники аматорських хореографічних колективів користувалися консультативною підтримкою професорсько-викладацького складу кафедри.

Поступово кафедра перетворилася на науково-практичний центр розвитку теоретичних досліджень і впровадження інноваційних методів хореографічної освіти республіканського значення. На різних етапах розвитку кафедри відзначалася діяльність видатних педагогів-хореографів, майстрів української сцени Г. Боримської, В. Володько, Є. Зайцева, О. Касьянової, О. Колоска, В. Пасютинської, Ю. Станішевського, Л. Цветкової, «яка органічно поєднувалася з науково-дослідницькою роботою, направленою на розвиток теорії та практики навчання в галузі професійної хореографії. Їх плідна праця відкрила можливість формування української хореографічної педагогіки» [4, с. 368].

Інституційна підготовка хореографів, залишаючись важливим напрямком розвитку індустрії культури, поступово розширювалася за рахунок впровадження різноманітних спеціальностей і спеціалізацій. Так, у 1972 році на базі кількох культурно-освітніх училищ для випускників року спеціальності «Культурно-освітня робота» були введені «вузькі спеціалізації», затверджені кафедрою та розподілені в мережі закладів таким чином:

- «керівник школи бального танцю» та «керівник хореографічного фольклорного ансамблю» (Львівське училище),
- «організатор культмасової та спортивної роботи з дітьми» (Херсонське училище);
- «організатор художньої самодіяльності» (Чернівецьке училище);
- «масовик-вистівник» (Хустське училище).

З 1977 р. при Харківському інституті культури розпочав діяльність факультет підвищення кваліфікації викладачів спеціалізованих дисциплін культурно-освітніх училищ. З-поміж інших спеціалізацій запроваджена «Хореографія», а у переліку спецдисципліни зазначалися «Танок» і «Композиція та постановка танцю».

Інституційні форми організації навчання фахівців-хореографів у культосвітній сфері співвідносилися з неформальними формами, стандартизованими профільним міністерством. Вони реалізовувалися з метою продовження базової освіти випускників загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, поглиблення їх виконавської та педагогічної компетентності.

Зауважимо, що поширеними формами перепідготовки були практикуми-семінари, спеціальні та стаціонарні курси, стажування, науково-практичні конференції, консультації провідних діячів хореографічного мистецтва. «Кожна з організаційних форм мала різну освітню програму, змістовні характеристики, кадровий потенціал, але, на нашу думку, в цілому

вони забезпечували наступність і неперервність розвитку хореографічної освіти» [4, с. 369–370].

Значну роль у розвитку хореографічної освіти мав Інститут підвищення кваліфікації працівників культури України, який, відповідно до державних нормативно-правових актів щодо підвищення професійного рівня кадрів у сфері культури і мистецтва, забезпечив їх щорічну перепідготовку, оголошуючи у «Календарному плані проведення занять» теми проблемного навчання, призначені для представників хореографічних спеціальностей.

Вже за часів незалежної України у 1995 р. в Інституті підвищення кваліфікації працівників культури України було запроваджено очну та заочну форми навчання в різних напрямках хореографічної освіти:

- для завідувачів хореографічними відділеннями шкіл мистецтв («Сучасний танець. Творча лабораторія»);
- для керівників народних хореографічних колективів, методистів з хореографії («Народна хореографія: стан і перспективи розвитку»);
- для художніх керівників клубних установ («Організація культурно-дозвілльєвої діяльності»);
- для керівників гуртків сучасного танцю («Сучасна аматорська хореографія: проблеми, тенденції»);
- для викладачів училищ культури («Сучасні тенденції розвитку українського танцю»);
- для керівників самодіяльних танцювальних колективів («Самодіяльні танцювальні колективи: стан і перспективи розвитку»).

З 1 вересня 1993 р. Міністерство культури України запровадило нові програми підготовки молодших спеціалістів різних мистецьких напрямків, у тому числі спеціальності «Хореографічне мистецтво» у мистецьких навчальних закладах середньої ланки. До переліку характеристик і кваліфікаційних вимог до «фахівців групи культури та мистецтва» були включені також ті, які підтверджували важливість їх і мистецької, і загально-педагогічної підготовки.

Розширення спектру хореографічних спеціальностей на ринку праці з початку ХХІ ст. зумовили диверсифікацію напрямів професійної підготовки хореографів в умовах культурно-мистецьких ЗВО. Фактично цей процес реалізувався в організації відділів чи кафедр хореографії, в структурі яких діють спеціалізовані кафедри різної спрямованості (класичної, народної, бальної хореографії, сучасної хореографії).

Виникнення нових напрямів стилістики сценічного виконавського мистецтва наприкінці ХХ – з початку ХХІ ст. визначило процеси модернізації вимог до моделі підготовки кваліфікованого фахівця у сфері професійного танцю в різних типах культурно-освітніх закладів. «Кожен новий чи оновлений напрямок сценічної та хореографічної творчості вимагав науково-методичного супроводу та методики його практичної реалізації» [4, с. 373–374].

Таким чином, до кінця ХХ століття в багатьох ЗВО вже можна було отримати освіту за напрямом хореографічної культури. До них відносяться Бердянський педагогічний університет, Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка, Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Ніжинський державний педагогічний університет, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Короленка, Сумський державний педагогічний університет імені А.Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені П.Тичини, Харківський національний педагогічний університет імені Г.Сковороди та інші.

Отже, виникнення української хореографічної школи та розвиток цього професійного мистецтва відбувалися у взаємодії трьох течій:

- I. Орієнтація на зарубіжну хореографію.
- II. Дотримання канонів класичного балету та школи класичного танцю.
- III. Оновлення власних народних хореографічних традицій.

Сам розвиток української хореографії на початку ХХ ст. відбувався в контексті соціальних, історичних і політичних змін в Україні. У цей період

відбувалося духовне зростання, реалізація культурних пошуків та поява потужних талантів. Специфікою цього періоду розвитку української культури був її світоглядний і гуманістичний зміст, який базувався на загальнолюдських ідеалах, відтворених у національних жанрових формах.

Для становлення української професійної хореографічної освіти в Україні від шкіл у ХІХ ст. велике значення мало засвоєння законів класики та засад західноєвропейських цінностей, зокрема французької та італійської хореографічних шкіл. Саме на початку ХХ ст. були закладені основи системи навчальних хореографічних закладів, сформованої на традиціях класичного танцю, що продовжує існувати і розвиватися сьогодні.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка сучасного стану хореографічної освіти

Хореографічна освіта відіграє ключову роль у формуванні нового покоління танцюристів та хореографів, які несуть відповідальність перед глядачами за відображенням духу та ідеї сучасності через рух та танець. Зрозуміти, яким чином сьгоднішні програми та методи навчання впливають на якість та творчість хореографів, є надзвичайно важливим завданням для визначення шляхів розвитку цієї галузі.

Сучасна хореографічна освіта України вражає своєю різноманітністю і складністю, демонструючи вплив як національних традицій, так і загальноєвропейських стандартів. Історично склалося два основних напрями розвитку цієї галузі, кожен з яких має свої важливі функції та завдання.

Перший напрям відображається у системі середньої спеціальної освіти через хореографічні училища і заклади вищої освіти. Вони спеціалізуються на підготовці артистів балету, педагогів та балетмейстерів. Такі заклади, як Київський державний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого та Державне хореографічне училище, мають багаторічну історію і репутацію, що дає змогу їм забезпечувати високий рівень підготовки молодих талантів. Своєю якістю навчання вони не лише не поступаються світовим стандартам, але й в багатьох аспектах перевершують їх.

Другий напрям освіти виник завдяки розвитку самодіяльного хореографічного мистецтва. Цей напрям вимагав професійної підготовки керівників різноманітних аматорських хореографічних колективів. Тут велику роль відіграли культурно-освітні установи та інститути культури. Ця галузь освіти допомогла розкрити потенціал багатьох талановитих керівників

хореографічних колективів та сприяла збагаченню національної культури різноманітними хореографічними традиціями.

У результаті сучасна хореографічна освіта України поєднує в собі як самобутність, віддзеркалену в національних хореографічних традиціях, так і сприйняття загальноєвропейських стандартів і підходів. Це дає змогу молодим хореографам отримувати якісну підготовку та розвивати свій творчий потенціал в умовах взаємодії та взаємовпливів різних шкіл та стилів.

Історія хореографічної освіти в Україні розповідає нам про важливий шлях розвитку цієї галузі, що переплітається з культурною спадщиною та потребами сучасного суспільства. Із появою першого вищого навчального закладу культури в Україні – Харківського державного інституту культури – розпочалася підготовка артистів балету та балетмейстерів-постановників, які, не маючи педагогічної освіти, фактично працевлаштовувалися в системі позашкільної освіти хореографами.

На базі філії цього закладу відкрили Київський інститут культури (1968 р.) і Рівненський інститут культури (нині – Рівненський державний гуманітарний університет), що підготували плеяду керівників танцювальних колективів, майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. У 90-х роках ХХ ст. започатковано професійну підготовку майбутніх учителів хореографії за суміжними спеціальностями «Дошкільна освіта. Хореографія», «Початкова освіта. Хореографія», «Педагогіка і методика середньої освіти. Хореографія» [58].

На рубежі ХХ–ХХІ століть в Інституті психології і педагогіки професійної освіти АПН України створено відділ мистецької освіти, який очолила професор О. Рудницька (2005). Наукові розвідки відділу (С. Горбенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, Г. Падалка, Г. Філіпчук та ін.) стосувалися проблем мистецької педагогіки й мистецько-хореографічної освіти. Це було важливим кроком у розвитку хореографії в Україні, так як підготовка фахівців у цій сфері стала більш систематичною та науково обґрунтованою.

Започаткована в 1997 році спеціальність «Хореографія», направлена на підготовку спеціалістів на базі вищої освіти I і II рівнів акредитації в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв відкрила багато можливостей для майбутніх фахівців та надала їм змогу здійснювати хореографічну діяльність в різних сферах культури та мистецтва. Характерною особливістю цієї спеціальності стало те, що вона надавала можливість майбутньому фахівцеві охопити основні напрями хореографічної діяльності, розширити її діапазон у соціальних інститутах різного профілю. Створену кафедру очолює професор, народний артист України, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка – М. М. Вантух.

Наразі усі заклади хореографічної освіти можна розділити на:

– прості, що готують фахівців за одним або двома спорідненими напрямами та обмеженою кількістю кваліфікацій (школа, ліцей, інститут, консерваторія);

– комплексні, що готують фахівців за кількома напрямами з наданням кількох кваліфікацій, а іноді за різними кваліфікаціями (дошкільна установа → спеціалізований заклад → ліцей → коледж → інститут → університет).

Важливу роль у розвитку хореографічної культури та вихованні талановитих молодих хореографів відіграє й позашкільна хореографічна освіта. Вона направлена на розвиток здібностей та талантів дітей та молоді, допомагає задовольнити їх інтереси та потреби в професійному розвитку. Така позашкільна освіта сприяє поширенню хореографічного мистецтва в суспільстві та збагаченню культурної спадщини країни.

Стратегічні напрями розвитку освіти в Україні, включаючи і хореографічну освіту, визначають Загальна національна програма «Освіта», Національна доктрина розвитку освіти та Закон «Про освіту». Ці документи сприяють розвитку сучасної освітньої системи, яка відповідає потребам суспільства та розвитку культури в Україні.

Окрім того, зазначимо, що на сьогодні в Україні є такі види хореографічної освіти: довузівська; вузівська (вища); післявузівська. Кожна з

них відповідно розподіляється на певні різновиди, що відрізняються за змістом, строком навчання та професійною направленістю.

Розроблення стандартів вищої освіти на засадах компетентнісно-орієнтованого підходу (формування інтегральних, загальних і фахових компетентностей), розвиток співпраці з міжнародними організаціями щодо академічної мобільності здобувачів освіти та викладачів сприяє підвищенню якості професійної підготовки хореографів в Україні.

Професійна підготовка хореографів у ЗВО України організована за двома напрямками: мистецько-хореографічним – галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 024 «Хореографія» (підготовка у сфері виконавського мистецтва, балетмейстерської, викладацької, методичної діяльності в галузі початкової, профільної, фахової передвищої мистецької освіти) та хореографічно-педагогічним – галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта (Хореографія)» (підготовка вчителя-хореографа для організації навчання хореографії в закладах шкільної та позашкільної освіти). Професійна кваліфікація дає змогу випускникові працювати хореографом (народна, сучасна, бальна, класична хореографія), балетмейстером, артистом танцювального ансамблю, викладачем мистецьких шкіл, тренером зі спортивних танців, організатором у сфері культури й мистецтва тощо. Загалом на початок ХХІ ст. 33 ЗВО України впроваджували освітні програми зі спеціальності «Хореографія» першого (бакалаврського) рівня (106 програм), 19 університетів – другого (магістерського) рівня (32 програми).

Освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів за спеціальністю «Хореографія», запропоновані вітчизняними університетами, відповідають шостому рівню «Національної рамки кваліфікацій», першому циклу вищої освіти «Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти» (англ. «FQ ENEA»), шостому рівню «Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» (англ. «EQF for LLL»). Навчання організоване за денною й заочною формами, термін навчання за освітньо-професійною

програмою підготовки бакалавра становить 3 роки і 10 місяців, що дорівнює 240 кредитам ЄКТС. Освітньо-професійні й освітньо-наукові програми підготовки магістрів за спеціальністю «Хореографія» відповідають сьомому рівню «Національної рамки кваліфікацій», другому циклу вищої освіти «Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти» (англ. «FQ ENEA») та шостому рівню «Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» (англ. «EQF for LLL»). Навчання проходить за денною та заочною формами, термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра – 1 рік 4 місяці (90 кредитів), освітньо-наукової програми – 1 рік 10 місяців (120 кредитів ЄКТС).

Для здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зарахування на навчання відбувається на основі повної загальної середньої освіти за результатами зовнішнього незалежного оцінювання знань і вмінь вступників (з української мови та літератури, історії України), творчих здібностей, з огляду на середній бал документа про повну загальну середню освіту та балів за особливі успіхи. Для здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Хореографія» прийом на навчання проводять на основі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за результатами вступних випробувань (фахового, англійської мови) та середнього бала додатка диплома про базову вищу освіту.

Серед десяти найкращих ЗВО України, що готують фахівців із хореографії, визнаними є Київський національний університет культури і мистецтв, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Східноєвропейський національний університет, Сумський державний педагогічний університет імені А. Макаренка, Полтавський національний педагогічний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Харківська державна академія культури, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет фізичної культури і спорту України. Однією з основних тенденцій ранжування університетів є

забезпечення балансу між створенням нових освітніх програм та їх якісною практичною реалізацією у ЗВО.

На підставі аналізу освітніх програм названих ЗВО України галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 024 «Хореографія» з'ясовано, що мета освітніх програм – підготовка висококваліфікованих фахівців у виконавських видах танцювального мистецтва, балетмейстерській і викладацькій діяльності, у сфері початкової, профільної, фахової передвищої мистецької освіти. Успішне завершення освітньої програми дає випускникам змогу працювати на таких посадах: 2454.2 «Хореограф»; 2454.2 «Артист» (танцювального ансамблю, танцювального та хорового колективу, ансамблю пісні й танцю та ін.); 2454.2 «Артист балету»; 2454.2 «Керівник танцювального колективу»; 2454.2 «Репетитор із балету»; 2359.2 «Методист позашкільного навчального закладу»; 2455.2 «Методист культурно-освітнього закладу»; 3340 «Викладач початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів».

Хореографічно-педагогічний напрям підготовки презентують освітні програми за спеціальністю 014 «Середня освіта (Хореографія)», що передбачають здобуття освітньої кваліфікації «Бакалавр освіти» і «Магістр освіти», професійної кваліфікації «Вчитель хореографії». Після успішного завершення програм випускники можуть працювати на таких посадах: балетмейстер (2454.2); учитель закладу загальної середньої освіти (2320); викладач хореографічних дисциплін (2320); викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін) (3340); головний художній керівник (1229.6); керівник аматорського дитячого колективу (гуртка, студії та ін.) (3476); керівник (студії за видами мистецтва та художньої творчості, любительського об'єднання, клубу за інтересами тощо.) (2455.2); керівник студії, колективу (за видами мистецтва та народної творчості) (1229.6); хореограф (2454.2) (Класифікатор професій ДК, 2010).

Держава докладляє значних зусиль для забезпечення доступу до хореографічної освіти для дітей та молоді через різноманітні позашкільні

заклади освіти. Палаці, будинки, центри дитячої та юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі школи мистецтв, школи мистецтв, студії та початкові спеціалізовані мистецькі заклади грають важливу роль у наданні можливостей для здобуття хореографічної освіти. Унаслідок цього розширюється мережа наявних і створюються нові дитячі школи мистецтв, де поряд з освоєнням основ танцювального мистецтва, формуванням виконавських навичок значну увагу приділяють творчим заняттям, самовираженню дитини засобами хореографії.

Нова культурна й освітня політика періоду незалежності України сприяла тому, що хореографічна освіта загалом, зокрема вища, протягом останнього десятиліття зазнала суттєвих змін. Так, система підготовки педагогів хореографії стала більш систематичною та науково обґрунтованою. Окрім того, переглядалися зміст, структура та організація освіти у галузі хореографії, зокрема в педагогічних і гуманітарних університетах. Важливим аспектом цих змін стало зростання уваги до розвитку особистості здобувачів освіти, їх здатності вільно мислити та самостійно діяти.

Загалом, професійна підготовка хореографів в Україні передбачає два напрями – мистецько-хореографічний і хореографічно-педагогічний, проте домінує педагогічний напрям. Освітні програми професійної підготовки хореографів сфокусовані на узгодженість змісту з потребами мистецької науки і практики; задоволення освітніх потреб особистості; досягнення мети й виконання завдань навчальної, виховної, розвивальної функцій освіти в процесі опанування знань; побудову індивідуальної освітньої траєкторії на основі вибору дисциплін; формування в здобувачів освіти здатності до самостійної роботи, розвитку особистісних якостей і творчих здібностей.

Позитивним зрушенням є надання майбутнім хореографам більших прав у виборі навчальних дисциплін, що демонструє вагомий крок у популяризації хореографічної освіти не лише в країні, а й за кордоном. ЗВО України повинні подбати про забезпечення широкого спектру спеціалізацій у межах професійної підготовки хореографів (через створення

міждисциплінарних освітніх програм). Підготовка майбутніх хореографів спрямована на прогресивний розвиток, зокрема на використання найкращих зарубіжних практик.

Отже, сучасний стан хореографічної освіти в Україні вражає розвитком та інноваціями. Державні програми та законодавство визначають стратегічні напрями її розвитку, забезпечуючи доступність освіти для дітей та молоді через різноманітні позашкільні заклади та вищі навчальні заклади. Вибір навчальних програм і спеціалізацій надає здобувачам освіти широкі можливості для особистого розвитку та самостійної творчості.

Важливим елементом є співпраця з міжнародними організаціями та використання кращих зарубіжних практик у процесі навчання. У цілому, сучасна хореографічна освіта в Україні активно розвивається та сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі танцю та мистецтва.

2.2. Основні проблеми хореографічної освіти на сучасному етапі

Основні проблеми хореографічної освіти на сучасному етапі визначаються потребою в поєднанні традиційних хореографічних цінностей з вимогами сучасності. Зміни в суспільстві, культурному середовищі та технологічному просторі створюють виклики, які стосуються як змісту, так і методів навчання в галузі хореографії. У цьому контексті, важливо розглянути проблеми, які впливають на підготовку молодих танцюристів та творців, щоб забезпечити актуальність та ефективність хореографічної освіти у сучасному світі.

В процесі дослідження виявлено низку проблемних напрямків у сучасній хореографічній освіті:

1. Відсутність навчальної дисципліни «Хореологія» у більшості ВНЗ України різних рівнів акредитації та конкретизації характеристики її сфери.

Нині в Україні здійснюється підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр», «Магістр» галузі знань 02 Культура і

мистецтво за спеціальністю 024 «Хореографія». Здобувачі можуть отримати кваліфікації «Викладач хореографічних дисциплін, балетмейстер-постановник» у таких навчальних закладах Київський національний університет культури і мистецтв (кафедри народної, класичної, бальної, сучасної хореографії); Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (кафедра хореографії); Львівський національний університет імені Івана Франка (кафедра режисури та хореографії); Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (кафедра хореографії); Рівненський державний гуманітарний університет (кафедра хореографії); Харківська державна академія культури (кафедри народної, бальної, сучасної хореографії), Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (кафедра хореографії), Херсонський державний університет (кафедра класичної хореографії та методики викладання, кафедра народно-сценічної та сучасної хореографії).

ЗВО мають велику потребу у якісних науково-дослідних і методичних кадрах у галузі мистецтвознавства (хореографія), а саме кандидатів і докторів наук, нестача яких обумовлена низькою кількістю захисту наукових досліджень з мистецтвознавства через відсутність широкої можливості хореографам-науковцям захищатись власне за своєю спеціальністю. Часто вони вимушені прилаштовуватись до інших наукових спеціальностей: філософія, педагогіка, психологія, культурологія, театрознавство, музикознавство, – і проводити власні наукові дослідження в межах чужої наукової спеціальності, яка не відповідає повністю основним вимогам і специфічним особливостям хореографічного мистецтва, тому що в Україні лише хореографічне мистецтво (його теорія, історія, практика, методи, критика), а сама наука – хореологія досі не представлена серед мистецтвознавчих наук [13].

2. Діапазон сфери вивчення хореології в національній хореографічній освіті слід розширити. Розширення діапазону сфери вивчення хореології в національній хореографічній освіті, включаючи нові наукові галузі, такі як

епістемологія, кінетика, феноменологія, соматика та інші, є важливим кроком для збагачення та сучасного розвитку цієї галузі. Це допоможе здобувачам освіти та майбутнім хореографам отримати більш глибоке розуміння танцю, його філософських та фізіологічних аспектів, а також розкрити нові можливості для творчості та дослідження. Розширення сфери вивчення хореології допоможе зробити національну хореографічну освіту більш глибокою, багатогранною та адаптованою до сучасних потреб учнів та розвитку сучасного мистецтва.

3. Наукова методологія дослідження хореографічної культури потребує обов'язкового використання системного підходу, який включає синергетичний метод разом із традиційними методами наукового дослідження.

Використання системного підходу разом із синергетичним методом, в рамках наукової методології дослідження хореографічної культури, є надзвичайно важливим. Ця поєднана методологія дозволяє аналізувати та розуміти хореографічну культуру як складну систему, в якій різноманітні частини та процеси взаємодіють та впливають один на одного. Системний та синергетичний підходи спільно допомагають вивчити не лише окремі складові цієї культури, а й її загальну динаміку та еволюцію, враховуючи взаємозв'язки та впливи. Такий комплексний підхід сприяє більш глибокому розумінню та аналізу хореографічної культури та її розвитку.

4. Методика професійного навчання має базуватися на системі «танцювального плюралізму», що дає змогу розвивати професійні навички в різних напрямках танцювальних технік, стилів та шкіл.

Використання системи «танцювального плюралізму» у методиці професійного навчання в хореографічній освіті – це важливий крок у розвитку майбутніх професіоналів. Ця система надає можливість здобувачам освіти розвивати свої навички та творчий потенціал в різних танцювальних напрямках, що сприяє їх більш глибокому розумінню та освоєнню різноманітних технік, стилів та шкіл. Такий підхід сприяє більшому

культурному розмаїттю в хореографічній освіті та формує гнучких та креативних танцюристів, готових до викликів сучасної сцени.

5. Включення соматичного навчання в хореографічну освіту в Україні є важливим кроком у розвитку хореографії. Це допомагає здобувачам освіти отримати глибше розуміння свого тіла та його впливу на рух, що сприяє поліпшенню рухових навичок та розширенню творчого потенціалу. Соматичне навчання сприяє розвитку свідомості та гнучкості тіла, що важливо для сучасних хореографічних вистав.

6. Динаміка освіти, включаючи хореографічну освіту, визначається культурними цінностями суспільства, його історичною своєчасністю та відношенням до загальнолюдської культури. Розвиток хореографічної освіти відбувається у контексті суспільних змін, нових художніх напрямків, модних стилів і технологічних досягнень. Потреби суспільства та культурні цінності визначають напрямок та зміст хореографічної освіти, роблячи її актуальною та сучасною.

В рамках даного дослідження не можемо не розглянути питання впливу війни на хореографічну освіту, адже війна, яка прийшла у нашу країну в лютому 2022 року, суттєво змінила систему освіти, і принесла безліч складнощів та викликів. У цьому контексті сучасна хореографічна освіта стикнулася із наступними обмеженнями:

1. Безпекові. Задля життєдіяльності закладу та його цілісності багато ЗВО були змушені переїхати або у віддалені від лінії бойових дій регіони або навіть закордон для того, щоб зберегти життя своїх здобувачів освіти.

2. Фрагментування навчального процесу. Заходи безпеки разом із реагуванням на критичні обставини і загалом складну дійсність призвели до фрагментування навчального процесу, а також до майже повного відходу від навчального плану другого півріччя 2021–2022 навчального року.

З початку 2022–2023 н.р. навчальний процес повернувся до навчального плану із певною адаптацією, але залишився фрагментованим тому, що фізично і здобувачі освіти, і викладачі, знаходяться значною мірою

в різних місцях, а в таких умовах особливо для живого мистецтва неможливо забезпечити сталий та злагоджений процес роботи з тілом, технікою виконання, з музичністю, з композиційними методами тощо. Це вже негативно впливає на ґрунтовність знань та навичок здобувачів освіти у подальшому, але, з іншого боку дає змогу викладачам знаходити нові способи роботи для досягнення необхідних результатів, визначених навчальним планом.

3. Адміністративно-правові обмеження. Через фізичне переміщення і здобувачі освіти, і викладачі стикнулися з рядом адміністративно-правових обмежень, пов'язаних із пропискою або посвідками на тимчасове проживання, з обмеженням перетину кордону для частини здобувачів освіти, складнощами з можливостями оформлення. Це було пов'язано і з терміновістю переміщень, і з географією цього, і зі складністю коли навчальні заклади мали гарантовану підтримку від кількох різних інших навчальних закладів, а рішення приймалися терміново у стислі терміни. Це часто призводило до помилок під час оформлень й переоформлень, складнощі з фінансовими розрахунками чи можливостями поселення, втрати мотивації через адміністративні процедури тощо. Не було можливості отримати інформацію, яка б допомагала зорієнтуватися в адміністративних питаннях, не було можливостей порадитись із іншими фахівцями сфери щодо їх способів дії у цих обставинах щодо навчального процесу.

На жаль сьогодні відсутні інституції в Україні, до яких можна звернутись із подібними запитаннями, а іноземні відповідні інституції не мають розуміння нашого локального контексту тому не могли її надати. Це призводило до того, що доволі однотипну інформацію одночасно паралельно шукали кожен сам окремо і лише у приватному порядку поодинокі відбувався обмін нею. Ці складнощі спричиняли додаткове емоційне та інформаційне навантаження і призводили до ситуацій «вигорання».

4. Економічний фактор. Ця вся ситуація негативно вплинула на фінансово-економічний аспект як здобувачів освіти, так і викладачів (як і

повномасштабне вторгнення й загальна економічна ситуація пов'язана з цим). До того ж фізичне вимушене переміщення робить економічний фактор ще більш відчутним тому, що немає можливості розраховувати на власні заощадження чи родину і близьких.

Ці чинники загалом, окрім впливу на ґрунтовність отриманих знань та навичок здобувачами освіти також призвели до часткової втрати як викладацького складу, так і здобувачів освіти.

Разом з тим, варто зауважити, що на локальному рівні поточна ситуація відкрила нові можливості;

1. Продовження навчального процесу попри переміщення і критичні життєві обставини змусило викладачів навчитися допомагати здобувачам освіти, окрім педагогічних навичок опанувати нові навички базової емоційної підтримки та розширювати свої знання щодо роботи із кризовими психологічними станами, психологічної стійкості та протидії стресу як для роботи зі здобувачами освіти, так і з собою й з колегами.

Ті з колег, які мають поглиблені знання і у хореографії, і у психології, зокрема з методами танцюрової терапії та тілесно-орієнтовного підходу, у березні-червні 2022 року в роботі зі здобувачами освіти значною мірою адаптували навчальний план з додатковою складовою психоемоційної корекції здобувачів освіти. Також ділилися своїми знаннями у формі майстер-класів із колегами викладачами.

2. Об'єднання учасників кафедр навчальних закладів, що були змушені виїхати з окупованих територій або з регіонів інтенсивних бойових дій органічно дало можливість частково інтегруватись і здобувачам освіти, і викладацькому складу в нові контексти, що призвело не тільки до викликів пов'язаних із цим, але і стимулювало обмін напрацюваннями, досвідом, спонукало виникненню нових професійних та мистецьких зв'язків для можливої подальшої співпраці, допомогло розкриватись до нового досвіду та розширити компетенції.

3. Волонтерська діяльність та залученість до різних екстрених ініціатив (таких як такт. мед. допомога іноземним журналістам, робота із локальними спільнотами, робота з військовими тощо) допомогло і здобувачам освіти, і викладачам, і практикам сучасного танцю за межами навчальних програм побачити нові сфери застосування знань і практик сучасного танцю, познайомити ширше коло непрофесійної аудиторії із цими практиками та побачити цінність знань сучасного танцю, які накопичують та розвивають практики, а також розробити нову методологію адаптовану під потреби конкретних викликів.

Для прикладу можна згадати такі ініціативи як «Тактична хореографія» Х. Шишкарьової або програму підготовки інструкторів першої психологічної підготовки, Л.Мової [65], або ж регулярні класи зі статичного руху та танцювальної імпровізації для ВПО та волонтерів як практики відновлення на базі SOMA майстерні від Микити та Алли Кравченко у м. Львів.

Як більш масштабна ініціатива – проект Art-therapy force camp (табору відновлення для українських митців, ВПО із дітьми, волонтерів, педагогів різних видів мистецтв та терапевтів), який відбувся влітку у Хорватії та був апробацією більш масштабного застосування елементів арт-терапії для відновлення.

Цей проект вже спричинив запуск додаткової навчальної спеціалізації підготовки арт-терапевтів/арт-педагогів на базі музичної спеціалізації Українського Католицького Університету та Харківської державної академії дизайну і мистецтв. На даний момент ведеться робота із Міністерством культури та інформаційної політики України, Міністерством у справах ветеранів України та ще п'ятьма ВНЗ для підготовки запуску аналогічних програм на базі інших видів мистецтв в тому числі мистецтва танцю вже з наступного року.

Отже, на сучасному етапі хореографічна освіта стикається із численними проблемами. Серед них важливі такі аспекти, як відсутність системного підходу та методології, що б дозволили адекватно аналізувати та

розуміти хореографічну культуру в її комплексності. Також проблемою є недостатня різноманітність методик навчання, що може обмежувати розвиток професійних навичок у різних напрямках танцю. Соматичне навчання, яке сприяло б глибшому розумінню тіла та руху, є недостатньо впровадженим в хореографічній освіті.

Окрім того, хореографічна освіта потребує адаптації до складних суспільних та політичних умов, таких як війна та переміщення, щоб забезпечити стійкість і розвиток цієї галузі. Розв'язання цих проблем дозволить забезпечити актуальність і якість хореографічної освіти, щоб вона відповідала вимогам сучасного мистецтва і задовольняла потреби майбутніх хореографів та танцюристів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ ПІДХОДИ ПІДГОТОВКИ ХОРЕОГРАФІВ В УМОВАХ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ХХІ СТ.

3.1. Розширення напрямів міжкультурної комунікації у галузі хореографічної освіти

У світлі сучасних викликів і можливостей, що відкриваються перед мистецькою галуззю, питання підготовки хореографів набуває особливої актуальності та важливості. Третє десятиліття ХХІ століття приносить із собою низку трансформацій, які впливають на мистецьке середовище та вимагають нових підходів до підготовки хореографів. Умови вищої мистецької освіти стають місцем інновацій та експериментів, де об'єднуються класичні традиції та сучасні тенденції, аби формувати нове покоління талановитих та креативних хореографів.

Сучасна система мистецько-хореографічної та хореографічно-педагогічної освіти України функціонує на засадах національних освітніх і мистецьких традицій, а також прогресує в прагненні відповідати вимогам світових та європейських освітніх стандартів забезпечення якості професійної підготовки хореографів.

Слушними є пропозиції Л. Андрощук [4] щодо об'єктивної необхідності модернізації та обґрунтуванні концепції хореографічно-педагогічної освіти в Україні. До стратегічних напрямів концепції дослідниця відносить:

1. Збереження та вдосконалення неперервної хореографічної освіти. Це передбачає збереження і покращення освіти від дошкільного до вищого рівня, щоб забезпечити сталість процесу навчання та розвитку хореографії в усіх вікових групах.

2. Структурне та якісне узгодження хореографічно-педагогічної освіти з європейською сферою освіти. Це включає в себе адаптацію хореографічної освіти до європейських стандартів і педагогічних практик.

3. Модернізація змісту хореографічно-педагогічної освіти. Тут мова йде про оновлення навчальних програм та методик на основі аналізу розвитку хореографічно-педагогічної освіти в Україні.

4. Забезпечення сталого розвитку хореографічно-педагогічної освіти для формування цілісної, активної, соціальної та творчої особистості майбутнього вчителя хореографії. Цей напрямок спрямований на розвиток здобувачів освіти у якості особистостей та майбутніх вчителів хореографії.

5. Модернізація фахової підготовки майбутніх вчителів хореографії в закладах вищої освіти. Це включає в себе оновлення програм та методик навчання здобувачів освіти, що готуються до кар'єри в галузі хореографії.

6. Впровадження моделі формування творчого потенціалу майбутніх вчителів хореографії в контексті перспектив розвитку національної системи освіти. Ця частина концепції передбачає створення моделі, яка сприяє розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів хореографії і відповідає потребам національної системи освіти. [4].

Розвиток міжнаціональних відносин, інтеграційні процеси відкрили можливості для розширення напрямів міжкультурної мистецької та освітньої комунікації. Популяризація мистецької освіти, включаючи хореографію, в європейському культурно-мистецькому освітньому просторі є важливим завданням і може бути реалізована на різних рівнях:

– транснаціональний рівень (Міжнародний обмін студентами, викладачами та артистами може сприяти обміну культурними традиціями та сприяти популяризації мистецтва в різних країнах. Інтернаціональні конкурси, фестивалі та проекти сприяють обміну хореографічними ідеями та розвитку міжнародних спільнот);

– національний рівень (Органи влади, міністерства культури та освіти мають можливість сприяти популяризації мистецької освіти, забезпечуючи фінансову підтримку та розвиток мистецьких програм. Розробка культурних стратегій та національних мистецьких програм може сприяти розвитку мистецтва в країні);

– інституційний рівень (Заклади освіти, що спеціалізуються на мистецькій освіті, мають велику відповідальність за популяризацію хореографічної освіти. Це може включати організацію відкритих майстер-класів, виставок, вистав та інших заходів для публіки, які дозволяють більш широкому загалу познайомитися з мистецтвом);

– індивідуальний рівень (Хореографи та викладачі можуть сприяти популяризації мистецтва через свою творчу роботу, виступи, лекції та публікації. Їх активна участь у громадському житті та спілкування з громадськістю може відкривати нові можливості для популяризації хореографії).

На основі виявлених тенденцій розвитку й модернізації системи хореографічної освіти європейських країн обґрунтовано, що професійна підготовка хореографів – культурно-мистецько-освітній феномен, який інтегрує унікальні надбання історії європейської культури й хореографічного мистецтва; сучасні виклики та прогресивні тенденції в розвитку хореографії; освітні інновації в навчанні хореографії; вимоги національних і міжнародних стандартів забезпечення якості хореографічної освіти; інтереси хореографів-професіоналів та потреби майбутніх хореографів у проектуванні індивідуальної освітньо-професійної траєкторії й саморозвитку. Професійна підготовка хореографів реалізована відповідно до загальноєвропейських стандартів професійної освіти, які полягають у впровадженні навчальними закладами політики та процедур гарантування якості освітніх програм і кваліфікацій.

Удосконалення професійної підготовки хореографів в Україні можливе через творчу адаптацію прогресивних ідей європейського досвіду, з огляду на вітчизняні надбання й традиції, вимоги суспільства та інтереси споживачів освітніх послуг.

Узагальнення результатів наукового пошуку професійної підготовки хореографів у європейському й українському досвіді дало змогу сформулювати рекомендації щодо використання прогресивних ідей

європейського досвіду в системі мистецько-хореографічної освіти України за трьома рівнями: державним, інституційним, індивідуально-творчим.

I. Державний рівень. У контексті формування й розвитку європейського культурно-мистецького освітнього простору важливе значення має освітня політика держави щодо створення умов для розвитку співпраці ЗВО з міжнародними освітніми фаховими організаціями, європейськими мистецькими закладами освіти та їхніми представництвами на території України. Доцільним у цьому контексті вважаємо створення загальної стратегії перспективного розвитку мистецької (хореографічної) освіти, що прогнозує активізацію співпраці мистецьких закладів освіти й університетів із міжнародними професійними організаціями та освітніми закладами.

Модернізація законодавчо-нормативної бази хореографічної освіти передбачає вдосконалення окремих положень «Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 02 «Культура та мистецтво» за спеціальністю 024 «Хореографія» (2020 р.). Зокрема, необхідно скорегувати роз'яснення міждисциплінарної сутності хореографічної підготовки, наголосити на широких можливостях комбінування хореографії з іншими спеціальностями в межах інтегрованих (міждисциплінарних) освітніх програм. Використання інноваційних методів викладання, навчання й оцінювання також потребує конкретизації та уточнення.

Активна участь здобувачів освіти та викладачів у програмах культурних обмінів, у міжнародних танцювальних конкурсах, фестивалях вимагає суттєвих інвестицій та фінансової підтримки. На державному рівні має бути відрегульований механізм співпраці національних фахових громадських організацій із танцювального мистецтва та ЗВО. Ідеться про залучення цих організацій до освітнього процесу у ЗВО, так як вони також виконують важливу національно-патріотичну, соціальну, культурно-просвітницьку, здоров'язбережувальну місію.

Нині серед найбільших федерацій спортивних танців в Україні називають такі: Асоціація спортивного танцю України (АСТУ), що об'єднала близько 8 федерацій та організацій; Всеукраїнська федерація спортивного танцю (ВФТС). Ці федерації також входять до складу Національного олімпійського комітету (НОК) України, Спортивного комітету України, Міжнародної асоціації спортивного танцю (IDSA), Міжнародної танцювальної спілки (IDU), Всесвітньої федерації танцювального спорту (WDSF) тощо.

Українські танцювальні організації продовжують активно взаємодіяти як із профільним міністерством, так і з міжнародними організаціями, зокрема з WDSF та WDC, реалізуючи великий обсяг роботи з упровадження нових стандартів і норм для спортсменів, тренерів та суддів. Танцювальним мистецтвом в Україні опікуються й мистецькі школи, обласні осередки, аматорські клуби, гуртки масового танцювального руху, що сприяють профілактиці здоров'я, пропагують здоровий спосіб життя різним категоріям населення. Державна підтримка та фінансовий супровід діяльності таких осередків, хореографічних колективів, підготовки талановитих танцівників до участі в змаганнях світового рівня суттєво підвищили б статус хореографічного мистецтва в країні, упрозорили систему суддівства, сприяли б зростанню рівня масовості, а також посилили б імідж держави у світі. Ідеться також про матеріально-технічне забезпечення, зокрема про спеціально обладнані танцювальні класи, сценічні костюми, налагоджену систему проведення семінарів і майстер-класів хореографів світового рівня, розширення мережі інноваційних осередків аматорської хореографічної освіти.

Для розв'язання фінансових й організаційних проблем необхідна консолідація зусиль органів виконавчої влади на державному та регіональному рівнях, а також провідних ЗВО, закладів початкової, профільної, фахової передвищої мистецької освіти, фахових організацій та осередків. Актуальною є адміністративна підтримка міжнародних наукових

проектів у галузі мистецько-хореографічної освіти, стимулювання спільних проектів і перспективних студій із проблем хореографічної освіти, розширення напрямів соціального партнерства.

Нагальною вважаємо проблему вдосконалення процедури сертифікації хореографів та визнання результатів неформальної інформальної освіти. Мета сертифікації – виявлення та заохочення хореографів із високим рівнем професійної майстерності, які володіють новітніми методиками навчання хореографії та сприяють їх поширенню. Сертифікація підтверджує відповідність кваліфікації хореографа сучасним вимогам і викликам професії та ринку мистецько-освітніх послуг. В Україні необхідно розвивати й запроваджувати різні маршрути (моделі) альтернативної сертифікації хореографів. Сприятливим середовищем для реалізації професійного розвитку та сертифікації хореографів є професійні об'єднання (асоціації, федерації тощо), незалежні, неурядові організації, які пропагують альтернативні шляхи неперервного професійного розвитку хореографів, розроблять механізми впровадження альтернативних програм сертифікації, надають підтримку в працевлаштуванні, розробляють стандарти професійного розвитку та критерії оцінювання професійної майстерності. Серед конструктивних заходів варто назвати такі:

1. Співпраця зі світовими партнерами та міжнародними організаціями. Впровадження програм обміну та співпраці з іншими країнами для збагачення педагогічного досвіду та залучення іноземних експертів для покращення підготовки хореографів.

2. Розвиток сучасних методик навчання. Запровадження інноваційних підходів до навчання, використання сучасних технологій та віртуальної реальності для покращення процесу підготовки хореографів.

3. Формування інтердисциплінарного підходу. Сприяння взаємодії хореографії з іншими мистецькими галузями, такими як музика, театр, візуальні мистецтва, що дозволить створити нові форми та жанри мистецтва.

4. Підтримка наукових досліджень і творчих проєктів. Сприяння розвитку науково-дослідницької роботи в галузі хореографії та фінансова підтримка творчих проєктів здобувачів освіти та викладачів.

5. Поширення доступу до мистецької освіти. Забезпечення доступності освіти для різних груп населення, включаючи віддалене навчання та онлайн-курси.

Ці заходи сприятимуть покращенню підготовки хореографів у вищих навчальних закладах і підготовці їх до викликів та можливостей третього десятиліття XXI століття.

II. Інституційний рівень. На наш погляд, удосконалення потребує механізм реалізації принципів автономізації, інтернаціоналізації, демократизації, персоналізації мистецько-хореографічної освіти, застосування практико-орієнтованого й міждисциплінарного підходів за допомогою поєднання українських традицій та інновацій із прогресивною практикою університетів Європи, що зумовить розвиток вітчизняної мистецько-хореографічної освіти на основі європейської дидактично-демократичної моделі навчання.

Повноцінна реалізація принципу свободи вибору на рівні освітніх програм (спеціалізацій) можлива на основі диверсифікації освітніх програм (загальні, дуальні, міждисциплінарні, альтернативні, подвійні тощо). Вартим підтримати розроблення нових освітніх (міждисциплінарних) програм на другому магістерському рівні, а також розширення спеціалізацій (наприклад, «Спортивний танець», «Танець та арт-терапія», «Хореографія і фітнес», «Хореографія і соматичні техніки» тощо). Важливе соціальне значення має створення інклюзивних освітніх програм – «Психотерапія танцювального руху», «Танець для людей з особливими потребами» тощо.

3.2. До питання модернізації та удосконалення професійної підготовки хореографів

Нині набуває актуальності проблема урізноманітнення предметних спеціалізацій для освітніх програм із хореографічної освіти. Як засвідчує європейська практика, оптимальним для вищої освіти є розроблення предметних спеціалізацій для освітніх програм на бакалаврському рівні. Під впливом зовнішніх культурно-освітніх факторів хореографічний простір стрімко розширюється, змінюються орієнтири хореографічних напрямів і дисциплін. Це натомість задовольняє потребу в хореографах інтегрованого типу, що сприятиме мотивації майбутніх хореографів до пошуку власної освітньої траєкторії й допоможе задовольнити їхні різноманітні освітні потреби, інтереси та вподобання.

Збалансоване доповнення обов'язкових дисциплін низкою вибіркових або фахових дисциплін серією вузькоспеціалізованих курсів, з огляду на інтереси здобувачів освіти, сприяє професіоналізації освітніх програм. Вибір майбутнім хореографом навчальних дисциплін спонукає його до усвідомлення особистої ролі й відповідальності за навчальні результати, а також до побудови індивідуальної освітньої та професійної кар'єрної траєкторії.

Суттєвого вдосконалення потребує зміст підготовки, зокрема тематичне оновлення змісту фахових дисциплін сучасними проблемами в галузі теорій і концепцій навчання хореографічного мистецтва, зарубіжного досвіду навчання хореографії, гармонійного наскрізного структурування змісту на основі інтеграції й міждисциплінарності знань; збагачення лекційних курсів компаративними матеріалами щодо еволюції та модернізації систем аматорської й професійної хореографічної освіти в культурно-освітніх осередках і навчальних закладах Європи тощо. Удосконалення змісту професійної підготовки хореографів, на нашу думку, передбачає оновлення низки дисциплін спеціальної фізичної підготовки, наприклад «Фізична підготовка в спортивних танцях», «Спорт і

хореографічне мистецтво», «Сучасні фітнес-технології в хореографії», «Хореографія й фітнес» тощо. Важливе значення має формування термінологічної грамотності, що слугує атрибутом інтелектуально-мистецької операційної інтеграції.

Нам імпонує європейська практика впровадження «кар'єрних модулів» з інформаційним і методичним супроводом. Такий підхід дасть змогу суттєво покращити кар'єрні перспективи майбутніх хореографів. Під час лекцій і семінарів здобувачі освіти отримують практичні рекомендації від представників відділів кар'єри, що функціонують в університетах, стосовно пошуку бази для проходження практики й подальшого працевлаштування тощо. Викладачі забезпечують здобувачів освіти інформацією про специфіку роботи за допомогою віртуального середовища навчання, ведуть онлайн-блоги, дають поради й рекомендації. Таке розроблення – надзвичайно ефективно, так як дає здобувачам освіти змогу через інформаційні технології розвивати комунікативні навички в контексті професійного спілкування, а викладачеві – ефективно регулювати досягнення здобувачів освіти, вчасно виявляти помилки в режимі реального часу, демонструвати дотримання субординації та етики спілкування у віртуальному середовищі.

Прогресивним напрямом удосконалення професійної підготовки хореографів є орієнтація фокусу освітніх програм на розвиток танцювального лідерства. Танцювальне лідерство передбачає опанування міждисциплінарних знань, формування навичок і вмінь працювати з цільовою групою, оволодіння комунікативними, менеджерськими, посередницькими, презентаційними вміннями просування хореографічного продукту, навичками роботи в команді, інклюзивними навичками, навичками технічного універсалізму в різних стилях танцю, навичками міжкультурного діалогу, провадження соціально-громадської й волонтерської діяльності. Для реалізації цього завдання ЗВО необхідно залучати до освітнього процесу світових та українських хореографів-лідерів для обміну досвідом.

Професійна підготовка майбутніх хореографів потребує інноваційних методів і технологій навчання. Зокрема, варті уваги мультимедійні презентації веб-сторінки, веб-квести, кібергіди, візуальні рухові та емоційні реакції. Ці методи допомагають здобувачам освіти максимально ефективно використовувати навчальний час, адаптуватися до можливостей інтернету, опановувати новітні технології опрацювання інформації; здобувати нові знання, уміння, навички, розробляючи, плануючи та створюючи мультимедійні продукти; обмінюватися досвідом, переконаннями, даними, стратегіями розв'язання проблем, продуктами, розробленими учасниками самостійно або спільно; розвивати критичне розуміння хореографічних явищ, аналітичні й дослідницькі навички; ухвалювати ефективні рішення для подолання проблем; працювати в команді; дотримуватися термінів тощо.

Удосконалення інформаційних онлайн-сервісів для здобувачів освіти-хореографів (блогів, форумів) в інформаційно-освітньому середовищі – нагальне завдання ЗВО. Поява й поширення концепції електронного викладання зумовлені доступністю електронних баз даних, полегшенням засвоєння матеріалу за допомогою електронних засобів, виникненням нових можливостей спілкування, зміною концепції хореографічної освіти. Як доводить європейська практика, розробники освітніх програм із хореографії взяли до уваги переваги інформаційних онлайн-сервісів (блогів, форумів) та імплементували їх у професійну підготовку хореографів, так як вони передбачають вільний доступ до інформації, суттєве зменшення навантаження викладачів, можливість застосування різних засобів передання інформації (звукових, візуальних та інших). Окрім того, використання університетами навчальних курсів, розроблених іншими ЗВО, допомагає вивільняти час і кошти для наукових досліджень.

На увагу заслуговують європейські надсучасні мультимедійні лабораторії, призначені не лише для проведення занять викладачем, але й для самостійної роботи. Заснування лабораторій, мистецьких хабів в українських університетах сприятиме досягненню високого рівня організації самостійної

роботи здобувачів освіти-хореографів, орієнтуватиме їх на особистісний успіх, а також забезпечить оптимальні умови для професійної підготовки.

Удосконалення спеціальної фізичної підготовки майбутніх хореографів можливе через активне використання сучасних інноваційних фітнес-технологій, які спрямовані на інтеграцію компонентів професійної підготовки в процесі розвитку спеціальної витривалості й підвищення спеціальної працездатності. Ідеться, наприклад, про систематизацію засобів сучасних фітнес-технологій, з огляду на вимоги видів і стилів танцю, об'єднання їх у єдиній структурі фізичної підготовки. Потребують удосконалення методики діагностики, спрямовані, зокрема, на можливості оптимізації співвідношення «дозування навантажень» й ефектів їхнього впливу, з урахуванням структури функційного забезпечення спеціальної фізичної підготовленості хореографів.

Освітні реалії сьогодення зумовлюють удосконалення системи забезпечення якості професійної підготовки майбутніх хореографів. Досвід Європи засвідчує, що в країні діє ефективна система акредитації закладів та освітніх програм із хореографії. На нашу думку, у практику діяльності вітчизняних університетів, які реалізують професійну підготовку хореографів, варто впровадити:

1. Конструктивний діалог зі стейкхолдерами. Залучення різних груп учасників до процесу акумулювання думок і ідей дозволяє створити більш об'єктивну та згодну освітню стратегію, яка відповідає потребам здобувачів освіти, викладачів та інших зацікавлених сторін.

2. Оновлення та наповнення веб-ресурсів. Сучасна інформаційна база та доступ до навчальних матеріалів через інтернет покращують доступність знань і допомагають студентам долучатися до навчання навіть у віддалених регіонах.

3. Інтернаціоналізація хореографічної освіти. Залучення іноземних експертів і майстрів до навчання та обміну досвідом розширює горизонти

здобувачів освіти і дає змогу їм ознайомитися з різними стилістичними та традиціями хореографії.

4. Міжнародна співпраця та участь у конференціях. Це сприяє обміну знань та створює можливість для здобувачів освіти побачити, як їх мистецтво впливає на світову сцену.

5. Інтердисциплінарна співпраця та підвищення кваліфікації. Це допомагає формувати більш всебічних випускників, які можуть успішно працювати в різних сферах мистецтва та культури.

6. Експертні групи та оцінювання якості програм. Забезпечення постійного вдосконалення навчальних програм та процесів навчання шляхом експертної оцінки дозволяє забезпечити високу якість освіти та відповідність її сучасним вимогам.

Практична підготовка здобувачів освіти-хореографів потребує вдосконалення на рівні як змісту, так і форм організації.

Для покращення якості професійної підготовки хореографів доцільно вдосконалювати інфраструктуру й посилювати консультативну підтримку здобувачів вищої освіти з питань формування індивідуальної освітньої траєкторії в контексті вибіркового освітніх компонентів програми, участі в проєктах внутрішньої та зовнішньої академічної мобільності, використання віртуального навчального середовища, міжнародних інформаційних баз даних.

Для підготовки майбутніх хореографів до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами доцільно створити «Центр авторських методик і модерних хореографічних практик», який слугуватиме місцем соціальної інтеграції здобувачів освіти, викладачів, дітей та батьків. Це цілісний освітній майданчик для дітей і дорослих із різними стартовими позиціями та потребами, особливостями в навчанні хореографії.

На нашу думку, варто посилити співпрацю ЗВО в межах України для розширення можливостей внутрішньої академічної мобільності здобувачів вищої освіти й науково-педагогічних працівників, розроблення освітньо-

професійних програм підготовки хореографів, що ведуть до присвоєння спільного диплома. Налагодження міжнародних зв'язків із провідними закладами освіти мистецького профілю Європи, Китаю, Канади є перспективним рішенням для реалізації академічної та професійної міжнародної мобільності.

Заслуговує на увагу запровадження матеріальних та індивідуальних заохочень для майбутніх хореографів, які провадять пошуково-дослідницьку діяльність. У сучасних умовах глобальної комерціалізації вищої освіти надзвичайно актуальним є запровадження матеріальних індивідуальних заохочень для майбутніх фахівців до пошуково-дослідницької діяльності. Провідні країни світу систематично переглядають механізми забезпечення розвитку власних дослідницьких секторів, упроваджують ефективні грантові програми та стипендії. Варто вивчати досвід Європи, де асоціації й незалежні громадські організації розробили систему стипендій для бакалаврів, магістрів і докторантів-хореографів не лише за вагомі досягнення в розвитку хореографії як галузі мистецтва, а й за спробу просунути власне дослідницьке портфоліо через участь у конференціях, форумах тощо.

Отже, інноваційність європейського підходу полягає в тому, що всі зусилля спрямовані на формування свідомої мотивації майбутніх хореографів до участі в наукових заходах, присвячених проблемам хореографічного мистецтва. Більшість українських здобувачів освіти-хореографів будуть зацікавлені в такій ініціативі, так як це допоможе їм сформувати наукову культуру дослідника, відчутти вмотивованість, усвідомити значущість потенціалу хореографічного мистецтва, зміцнити власні позиції в науковій спільноті, розвинути дослідницький потенціал, покращити кар'єрні перспективи. Запровадження матеріальних та індивідуальних заохочень для майбутніх хореографів у межах науково-дослідницької підготовки мотивуватиме їх до ефективної пошуково-дослідницької діяльності й уможливить удосконалення теорії та практики хореографічної освіти.

Для інтенсифікації обміну теоретичним практичним досвідом, ЗВО необхідно заохочувати підготовку статей науково-педагогічними працівниками та їх опублікування у виданнях із проблем мистецької освіти, що належать до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних. Доречна апробація результатів досліджень на міжнародних конференціях для гарантування актуальності наукових розвідок, теоретичної й практичної значущості отриманих результатів на міжнародному рівні.

III. Індивідуально-творчий рівень. На наше переконання, професійна підготовка хореографів має бути спрямована на професійний розвиток і самоосвіту хореографів. У цьому процесі основний фокус зміщений на усвідомлення майбутніми хореографами потреби в міждисциплінарних знаннях і вміннях для реалізації творчого потенціалу, а також на потребу в постійному професійному саморозвитку. Варто залучати майбутніх хореографів до активної участі в позапрограмних заходах, зокрема у творчих проектах, конференціях, олімпіадах, конкурсах, тренінгах, семінарах, літніх школах для налагодження контактів, розширення світогляду.

Ерудований, із високим рівнем розвитку критичного мислення, підготовлений до дослідницької діяльності, зорієнтований на реалізацію особистісного підходу до проектування стратегії професійно-особистісного становлення, здатний самоактуалізуватися в професійній діяльності, набувати професійної компетентності, особистісного авторитету й статусу – саме такий хореограф потрібен сучасному хореографічному мистецтву та освіті. Україй важливо розвивати навички «soft skills», базовані на особистісних рисах (екстраверсія, доброзичливість, відкритість до досвіду, оптимізм, ініціативність, креативність, критичне мислення, управління часом), навичках міжособистісного спілкування (комунікабельність, навички роботи в команді та навички лідерства, вільне володіння іноземними мовами), навичках розв'язання проблем й ухвалення рішень.

Досліджуючи особливості застосування інноваційних технологій для розвитку «soft skills» майбутніх хореографів, дотримуємося думки, що у ЗВО

доцільно створювати інноваційне інтерактивне мистецько-освітнє середовище, яке б забезпечувало розвиток інноваційного та творчого мислення хореографів, формувало індивідуальний стиль (творчо-демократичний, творчо-інтелектуальний, творчо-імпровізаційний, творчо-дослідницький) хореографічної діяльності. Нині майбутньому хореографу надано свободу в побудові траєкторії власного професійного розвитку, вибору форм його реалізації, які вможливають новий погляд на мистецько-хореографічну й хореографічно-педагогічну діяльність, нове бачення шляхів для саморозвитку. Неперервний професійний розвиток хореографа – це перш за все зростання професійних досягнень унаслідок накопичення практичного досвіду й систематичної рефлексії. Якість хореографічної освіти суттєво підвищиться на основі розвитку «авторських шкіл», хореографічного аматорства, свободи вибору, творчості й імпровізації, соціального та танцювального лідерства.

Отже, перспективні підходи до підготовки хореографів в умовах вищої мистецької освіти третього десятиліття XXI століття визначаються інноваційними методами та стратегіями. Зосередження на розвитку інтердисциплінарних знань і навичок, важливих для творчого росту, а також на активній участі здобувачів освіти у позапрограмних ініціативах сприяє створенню гнучких, креативних професіоналів. Інноваційні інтерактивні мистецько-освітні середовища розвивають критичне мислення і допомагають формувати особистісний стиль в хореографії. Залучення майбутніх хореографів до активного саморозвитку і роботи в колективі підвищує їхню конкурентоспроможність у сучасному світі мистецтва. Все це сприяє підвищенню якості хореографічної освіти та готовності молодих фахівців до викликів і можливостей третього десятиліття XXI століття.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідивши становлення та розвиток хореографічної освіти в Україні, можемо зробити наступні висновки:

1. Розглянувши передумови виникнення та розвиток хореографічної освіти в Україні кінця XIX ст., можемо сказати, що українська національна школа хореографії та система хореографічної освіти почали формуватися ще в XIX ст. і були обумовлені комплексом факторів, включаючи культурний контекст, освітні ініціативи Міністерства народної освіти, розвиток жіночої освіти та вплив європейських культурних тенденцій. Вирішальний вплив на його розвиток мали, з одного боку, російські (петербурзька та московська) хореографічні школи, з іншого – західноєвропейські (польська). Створення жіночих гімназій, розвиток освітньої мережі та впровадження програми, яка включала навчання хореографії, сприяли формуванню основ для хореографічної освіти та підготовки професійних викладачів та майстрів хореографії в Україні. Ці передумови створили фундамент для подальшого розвитку хореографії в країні та сприяли формуванню багатой хореографічної спадщини, яка продовжує існувати і розвиватися в сучасному Україні.

2. Дослідивши особливості становлення хореографічних шкіл та студій в Україні на початку XX століття, ми виявили, що розвиток української хореографії на початку XX ст. відбувався в контексті соціальних, історичних і політичних змін в Україні. У цей період відбувалося духовне зростання, реалізація культурних пошуків та поява потужних талантів. Специфікою цього періоду розвитку української культури був її світоглядний і гуманістичний зміст, який базувався на загальнолюдських ідеалах, відтворених у національних жанрових формах.

Для становлення української професійної хореографічної освіти в Україні від шкіл у XIX ст. велике значення мало засвоєння законів класики та засад західноєвропейських цінностей, зокрема французької та італійської хореографічних шкіл. Саме на початку XX ст. були закладені основи системи

навчальних хореографічних закладів, сформованої на традиціях класичного танцю, що продовжує існувати і розвиватися сьогодні.

3. Оцінивши сучасний стан хореографічної освіти в Україні, ми зробили висновок, що вона вражає розвитком та інноваціями. Державні програми та законодавство визначають стратегічні напрями її розвитку, забезпечуючи доступність освіти для дітей та молоді через різноманітні позашкільні заклади та вищі навчальні заклади. Вибір навчальних програм і спеціалізацій надає здобувачам освіти широкі можливості для особистого розвитку та самостійної творчості.

Важливим елементом є співпраця з міжнародними організаціями та використання кращих зарубіжних практик у процесі навчання. У цілому, сучасна хореографічна освіта в Україні активно розвивається та сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі танцю та мистецтва.

4. Вивчивши основні проблеми хореографічної освіти на сучасному етапі, можемо сказати, що на сучасному етапі хореографічна освіта стикається із численними проблемами. Серед них важливі такі аспекти, як відсутність системного підходу та методології, що б дозволили адекватно аналізувати та розуміти хореографічну культуру в її комплексності. Також проблемою є недостатня різноманітність методик навчання, що може обмежувати розвиток професійних навичок у різних напрямках танцю. Соматичне навчання, яке сприяло б глибшому розумінню тіла та руху, є недостатньо впровадженим в хореографічній освіті.

Окрім того, хореографічна освіта потребує адаптації до складних суспільних та політичних умов, таких як війна та переміщення, щоб забезпечити стійкість і розвиток цієї галузі. Розв'язання цих проблем дозволить забезпечити актуальність і якість хореографічної освіти, щоб вона відповідала вимогам сучасного мистецтва і задовольняла потреби майбутніх хореографів та танцюристів.

5. Перспективні підходи до підготовки хореографів в умовах вищої мистецької освіти третього десятиліття XXI століття визначаються

інноваційними методами та стратегіями. Зосередження на розвитку інтердисциплінарних знань і навичок, важливих для творчого росту, а також на активній участі здобувачів освіти у позапрограмних ініціативах сприяє створенню гнучких, креативних професіоналів. Інноваційні інтерактивні мистецько-освітні середовища розвивають критичне мислення і допомагають формувати особистісний стиль в хореографії. Залучення майбутніх хореографів до активного саморозвитку і роботи в колективі підвищує їхню конкурентоспроможність у сучасному світі мистецтва. Все це сприяє підвищенню якості хореографічної освіти та готовності молодих фахівців до викликів і можливостей третього десятиліття XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко В. (1946.) Українські національні танки, музика і стрій Вінніпег : б. в., 1946. 80 с.
2. Аксьонова І. Ю. (2010). Лексичні особливості хореографічної культури Поліського краю. *Актуальні питання культурології* : альм. наук. товариства «Афіна» кафедри культурології Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ. Вип. 10. Т. II. С. 164–167.
3. Аксьонова І. Ю. (2008). Формування творчої атмосфери у хореографічному колективі. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. – К. : Міленіум. Вип. 21. С. 186–191.
4. Андрощук Л. М. (2009). Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ. 20 с.
5. Андрощук Л. М. Фольклорний матеріал у постановці сучасних хореографічних номерів (2010). *Фольклор у змісті підготовки майбутнього вчителя мистецько-педагогічних дисциплін* : зб. наук. пр. – Умань: ПП Жовтий. Вип. 1. С. 5–8.
6. Андрощук Л. Еволюція хореографічного мистецтва як явища культури в контексті аналізу передумов відкриття хореографічно-педагогічних спеціальностей в вищих педагогічних навчальних закладах України. Електронний ресурс. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/4315/1/.pdf> (дата звернення: 14.03.2023).
7. Афанасьєв С. М. (2011). Особливості підготовки артистів балету за системою Миколи Тарасова. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. 20. С. 363–368.
8. Афанасьєв С. М. (2012). Школа виконавської майстерності Володимира Андрійовича Денисенка: до історії вітчизняної хореографічної

освіти (60–80-ті роки ХХ століття). *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журн. К. : Міленіум. № 1. С. 144–147.

9. Бігус О. О. (2021). Дефініція поняття «сучасний танець» у науковому дискурсі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. №2. С. 188–193.

10. Бігус О. О. (2021). Сучасні тенденції хореографічної освіти в Україні. *Танцювальні студії*. Т. 4, № 2. С. 154–161.

11. Бігус О. О. (2011). Феномен балетмейстерської творчості Володимира Петрика. *Вісник КНУКІМ* : зб. наук. пр. – К. : Видав. центр «КНУКІМ». Вип. 24. Серія «Мистецтвознавство». С. 30–36.

12. Білаш П. М. (2004). Балетмейстерське мистецтво і становлення української сценічної хореографії у контексті розвитку європейської художньої культури 10–30-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ. 18 с.

13. Білаш О. С. (2011). Історія виникнення та розвитку систем фіксації танцювальної моторики. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. 27. С. 133–138.

14. Благова Т.О. (2020). Розвиток хореографічної освіти в Україні: історико-педагогічний концепт: монографія. Полтава: ТОВ «АСМІ». 448 с.

15. Благова Т. О. (2011). Хореографічна освіта в діяльності культурно-освітніх установ України середини ХХ ст. *Педагогічні науки*. № 1(58). С. 43–47.

16. Бойко О. С. (2008). Художній образ в українському народно-сценічному танці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ. 19 с.

17. Бурля О. А. (2004). Формування педагогічної майстерності керівника дитячого хореографічного об'єднання : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 «Теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності». Київ. 20 с.

18. Василенко К. Ю. (1996). Лексика українського народно-сценічного танцю. К. : Мистецтво. 496 с.

19. Василенко К. (1997). Український танець: підруч. К. : ІПК ПК. 282 с.

20. Верховинець В. М. (1990). Теорія українського народного танцю. 5-е вид. Київ. 152 с.

21. Вєтринська А. В. (2016). Українська хореографічна освіта ХХІ ст.: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття*. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 14-15 квітня 2016. С. 17–23.

22. Герц І. І. (2009). Хореографічне мистецтво у процесі розвитку художньо-творчого потенціалу студента. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. ХХІІІ. – С. 224–229.

23. Гончаренко Ю. В. (2009). Естетичне виховання учнів початкових класів у процесі хореографічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» Луганськ. 20 с.

24. Гончарова В. С. (2012). Становлення та початковий період самоідентифікації Донецького академічного театру опери та балету імені А. Солов'яненка в контексті національно-культурного простору України ХХ століття. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. ХХVІІІ. С. 278–285.

25. Горбатова Н. О. (2004). Становлення мистецтва класичного танцю в Україні (20–30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 17.00.01 «Теорія та історія культури» . О.; КНУКіМ. – К : [б. в.]. 18 с.

26. Горбатова Н. О. (2008). Витоки класичного танцювального мистецтва в Україні. *Культура і мистецтво у сучасному світі* : наук. зап. КНУКіМ. К. : Видав. центр «КНУКіМ». Вип. 9. С. 6–11.
27. Горбатова Н. О. (2008). Збагачення класичного танцю в національних балетах на українській професійній сцені 30-х років ХХ століття. *Вісник КНУКіМ* : зб. наук. пр. К. : Видав. центр «КНУКіМ». Вип. 18. Серія «Мистецтвознавство». С. 18–24.
28. Горбатова Н. О. (2017). Становлення хореографічної освіти в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття). *Молодий вчений*. № 7. С. 67–70.
29. Горбачук Р. Л. (2008). Творчий експеримент як фактор становлення новітніх технологій у хореографії. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. ХХІ. С. 302–308.
30. Дункевич С. Г. (2008). Стилiстичні характеристики української сценічної хореографії. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : зб. наук. пр. Рівне : РДГУ. Вип. 14. С. 159–163.
31. Єльохіна О. О. (1996). Проблеми розвитку танцювального мистецтва України. Період Київської Русі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.02 «Театральне мистецтво». Київ. 25 с.
32. Жиров О. А. (2007). Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50–90 роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Житомир. 20 с.
33. Касьянова О. Диверсифікація хореографічної освіти України в контексті євроінтеграційних процесів. URL: <http://glierinstitute.org/ukr/digests/038/8.pdf> (дата звернення: 17.03.2023).
34. Коваль П. М. (1998). Педагогічні засади розвитку особистісних якостей молодших школярів засобами ритміки та хореографії : автореф. дис.

на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки». Івано-Франківськ. 18 с.

35. Козинко Л. (2010). Фольклорні елементи у балетмейстерській творчості Алли Рубіної. *Сучасне мистецтво* : наук. зб. К. : Фенікс. Вип. 7. С. 297–309.

36. Кокуленко Б. Г. (2007). Джерела хореографії: до історії українського танцю Б. Г. Кокуленко. *Вісник КНУКіМ* : зб. наук. пр. К. : Видав. центр «КНУКіМ». Вип. 16. Серія «Мистецтвознавство». С. 73–81.

37. Колногузенко Б. М. (2007). Мистецтво балетмейстера : навч.-метод. матеріали до курсу для від-ня магістрів хореогр. Х. : ХДАК. 86 с.

38. Косиченко В. (2012). Професійна підготовка майбутніх учителів хореографії у сучасних наукових дослідженнях. *Методологія сучасних наукових досліджень* : матеріали ІХ наук.-практ. конф. молодих учених, 25–26 жовт. 2012 р. Харків. С. 29–30.

39. Кривохижа А. М. (2003). Гармонія танцю : навч.-метод. посіб. Кіровоград : КДПУ. 126 с.

40. Кривохижа А. М. (2012). Роздуми про мистецтво танцю. Кіровоград : Центр.-укр. вид-во. 172 с.

41. Легка С. А. (2003). Українська народна хореографічна культура ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ. 22 с.

42. Легка С. А. (2001). Традиції народної культури в українській хореографії. *Питання культурології* : зб. наук. пр. К. : Видав. центр «КНУКіМ». Вип. 17. С. 28–36.

43. Легка І. П. (2008). Інтеграція українського народного танцю у світовому хореографічному мистецтві. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. 21. С. 126–132.

44. Ліманська О. В. (2011). Трансформація побутово-ігрового комплексу слобожанської традиції у сучасному хореографічному мистецтві / О. В. Ліманська. *Культура і сучасність* : альм. К. : Міленіум. № 2.
45. Лю Цяньцянь. (2010). Формування художньої компетентності майбутніх учителів музики та хореографії в педагогічних університетах України і Китаю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». Київ. 20 с.
46. Мерлянов М. В. (2002). Композиція та постановки танцю: навч.-метод. посіб. для училищ культури. К. : [б. в.]. 142 с.
47. Павлюк Т. С. (2008). Становлення та розвиток бального танцю: історіографія питання. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. пр. К. : Міленіум. Вип. 20. С. 121–131.
48. Панченко В. Г. (1998). Мистецтво в контексті культури К. : Лібра. 450 с.
49. Пархоменко О. М. (2012). Сутність і структура діяльності балетмейстера-педагога. *Наукові записки НДУ*. Серія «Психолого-педагогічні науки» : зб. наук. пр. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя. № 5. С. 61–65.
50. Підлипська А. М. (2011). Тенденції розвитку наукових досліджень у галузі хореографічної культури в Україні. *Культура і сучасність* : альм. К. : Міленіум. № 2. С. 207–210.
51. Погребняк М. М. (2012). Композиційні хореографічні знахідки Касяна Голейзовського (20-ті роки ХХ століття). *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журн. К. : Міленіум. № 1. С. 123–127.
52. Поклад І. М. (2006). Розвиток хореографічних здібностей дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ. 20 с.
53. Попик О. П. (2012). Виховання творчої особистості молодшого школяра засобами хореографічного мистецтва в позашкільних навчальних

зкладах. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. пр. Хмельницький : ХГПА. Вип.13. С. 280–284.

54. Прокопович Т. (2007). Мистецька освіта в інформаційному суспільстві. *Навчальні заклади культури і мистецтв України: особливості входження в Болонський процес* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: ДАКККіМ. С. 84–86.

55. Пушкар Л. (2005). Інтеграційні процеси в Європейській мистецькій освіті: ретроспективний аналіз та перспективи розвитку. *Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції* : зб. наук. праць. Суми: Сум. ДПУ ім. А.С.Макаренка. С. 260–264.

56. Рудницька О.П. (2010). Мистецька освіта в Україні: теорія і практика. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 255 с.

57. Сердюк Т. І. (2009). Формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ. 21 с.

58. Сідлецька Т.І. Становлення і розвиток мистецької освіти в Україні. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/sidletska.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).

59. Станішевський Ю. О. (1963). Український радянський балет. К. : Мистецтво. 217 с.

60. Станішевський Ю.О. (1967). Танцювальне мистецтво Радянської України. Київ: Мистецтво. 48 с.

61. Станішевський Ю. О. (1986). Балетний театр Радянської України: 1925–1985. Шляхи і проблеми розвитку. К. : Муз. Україна. 240 с.

62. Станішевський Ю. (2003). Балетний театр України: 225 років історії. К. : Муз. Україна. 440 с.

63. Таранцева О. О. (2002). Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю : автореф. дис.

на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ. 20 с.

64. Туркевич В. Д.(1999). Хореографічне мистецтво України у персоналіях : бібліогр. Довід. К. : [б. в.]. 223 с.

65. У теробороні готують інструкторів першої психологічної допомоги. URL: <https://tsn.ua/video/video-novini/u-teroboroni-gotuyutinstruktoriv-pershoyi-psihologichnoyi-dopomogi.html> (дата звернення 10 вересня 2023 р.)

66. Черкашина О. В. (2012). Театр опери та балету і державна консерваторія у Вінниці як феномени національної культури першої половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ. 16 с.

67. Шабаліна О. М. (2004). Значення інноваційних засобів для розвитку творчого мислення балетмейстера. *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка* : зб. наук. пр. Харків : Стиль-Издат. С. 250–259.

68. Шаповал О. В. (2006). Творча діяльність балетмейстера А. Ф. Шекери в контексті історії української хореографічної культури 60–90 років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ. 20 с.

69. Шариков Д. І. (2008). Класифікація сучасної хореографії. Напрями. Стилi. Види. К. : Вид. В. М. Карпенко. 167 с.